Diana Antropikaitė,
Simonas Sprindys

Martyniškių senkapis

2018 m. Martyniškių kapinyno teritorijoje (Joniškio r.) vykdyti žvalgymai ir žvalgomieji tyrimai. Juos inicijavo KPD, norėdamas patikslinti objekto vertingąsias savybes bei teritorijos ribas. Martyniškių kapinynas (UK 2028) datuojamas I tūkst. po Kr. pabaiga – II tūkst. viduriu, į NKVR įtrauktas dar 1992 m. Šiuo metu kapinynas yra dirbamų laukų zonoje, jo vietoje dar iki 2018 m. vidurio buvo ariama ir sėjami javai.

1 pav. Situacijos planas: 1 – saugoma kapinyno teritorija; 2 – 2018 m. žvalgymų plotas; 3 – žvalgymų metu aptikti radiniai; 4 – 2018 m. tirtos perkasos; 5 – aptikti kapai. D. Antropikaitės ir P. Vutkino brėž.

Fig. 1. Situation plan: 1 – protected territory of the cemetery; 2 – area surveyed in 2018; 3 – finds discovered during the survey; 4 – 2018 trenches; 5 – the discovered burials.

Kapinyno teritorija yra Švėtės kairiajame krante, smėlėtoje atšlaitėje, ariamų laukų krašte. Apie 400 m į ŠV nuo kapinyno teritorijos yra Martyniškių dvaro sodybos fragmentai (UK 136). Rašytiniuose šaltiniuose Martyniškių kaimas minimas nuo 1650 m. 1795 m. nurodoma čia buvus Šakynos seniūnijos dvarą. Prie kaimo esančioje kapinyno teritorijoje dar prieš karą buvo randama žmonių kaulų ir archeologinių dirbinių. Keletas XI–XIV a. radinių kadaise buvo patekę į VDKM. 1973 m. kartografuojant kultūros ir gamtos paminklus, aptariamas objektas užregistruotas kaip Martyniškių senkapiai. Paminėta, kad prieš II Pasaulinį karą čia buvo randama žmonių kaulų, žirgų dantų. 1977 m. archeologas B. Dakanis, ieškodamas naujų objektų Joniškio r., atliko objekto paviršinius archeologinius žvalgymus (*KPC DF*, f. 27, ap. 1, b. 57, p. 4.). Dabartinėje kapinyno teritorijoje žvalgant aptikta išartų ar melioracijos darbų metu iškeltų pavienių žmonių kaulų fragmentų. Daugiau tyrimų kapinyne nevykdyta.

2018 m. Martyniškių kapinyno teritorijoje bei aplinkoje vizualiai ir metalo ieškikliais žvalgytas apie 4200 m^2 plotas (1 pav.). Paviršiuje radinių ar kaulų neaptikta, tačiau metalo ieškikliais rastas 51 radinys, datuojamas XVI–XX a. (2 pav.). Tarp radinių: 23 monetos (LDK, Rygos (Livonijos), Švedijos ir Lietuvos Respublikos), 19 žiedų arba jų fragmentų, 1 kryželis, 2 sagtelės, „Le Fosse“ revolverio šovinio tūta, karsto (?) vinis, apkalėlis ir vienas neidentifikuotas radinys. Radiniai labiau koncentravosi žvalgyto ploto PR dalyje, palei dirbamo lauko miško ribą.

Žvalgant radinių, siejamų su I tūkst. po Kr. pabaigos – II tūkst. vidurio kapinynu, neaptikta. Atsižvelgiant į radinių chronologiją ir jų pobūdį (didžioji dalis – žiedai ir monetos), šioje tyrimų stadijoje padaryta prielaida, jog čia buvo ne geležies amžiaus kapinynas, o XVII–XIX/XX a.

2 pav. Žvalgant aptikti radiniai. S. Sprindžio nuotr.
Fig. 2. Finds discovered during the survey.

senosios kaimo ar dvaro kapinės (tokiu pačiu laikotarpiu datuojamas ir Martyniškių dvaras, kurio liekanos yra apie 300 m į ŠR nuo žvalgymų ploto).

Tęsiant tyrimus bei remiantis žvalgymų rezultatais, didžiausios radinių koncentracijos vietose ištirtos 4 žvalgomosios perkasos, iš viso 41 m^2 plotas (1 pav.). Tyrimų metu dabartinės saugomos kapinyno teritorijos V ir P dalyje, perkasose 1–2 ir 4, jokių kapų ar jų liekanų neaptikta. Perkasoje 1 ir 4 po maždaug 30 cm storio armeniu pasiektas įžemis, smėlis. Perkasoje 2 virš įžemio fiksuotas dar 10–30 cm storio natūraliai susiformavęs pilkas smėlingas sluoksnis.

Kapai aptikti tik dabartinės saugomos teritorijos R dalyje, didžiausios žvalgymų metu fiksuotos radinių koncentracijos vietoje, ***perkasoje 3***. Pašalinus apie 30 cm storio armens sluoksnį, perkasos V ir R dalyje pasiektas gelsvas smėlis, įžemis. Centrinėje perkasos dalyje po armeniu atsidengė šviesiai pilkas smėlingas maišytas gruntas. Jame 40 cm gylyje aptikta pavienių išsidėsčiusių ne anatomine tvarka žmonių kaulų. 40–60 cm gylyje aptikta pavienių radinių, analogiškų rastiesiems žvalgant: du XVI–XVII a. signetiniai žiedai, plačiai datuojamas XIV a. pabaigos – XVII a. juosti-

3 pav. Perkasoje 3 aptikti kapai iš R. D. Antropikaitės nuotr.
Fig. 3. Finds discovered in Trench 3, as seen from the E.

4 pav. Moters kapas 1. D. Antropikaitės nuotr.
Fig. 4. Burial 1, that of a female.

nis žiedas, du Jono Kazimiero šilingai, vinies fragmentas, žiesto puodo pakraštėlis.

Apie 60–70 cm gylyje smėlingame sluoksnyje išryškėjo atskirų kapų duobių kontūrai. Iš viso fiksuoti 7 duobių kontūrai, vizualiai sudarantys 3 kapų eiles (3 pav.). Kapų eilių linijos orientuotos maždaug Š–P kryptimi. Pirmoje ir antroje eilėje nuo V pusės fiksuota po 3 kapų duobes, trečioje – viena. Atidengtos trys visiškai ar didžiąja dalimi į perkasą patekusios kapų duobės 1–3. Likusių į perkasą pateko nedidelė, daugiausia kojūgalio dalis, jos nebuvo atidengiamos.

Kapas 1 atidengtas pirmoje kapų eilėje, 80–90 cm gylyje (4 pav.). Mirusysis laidotas aukštielninkas, orientuotas galva į V. Skeletas apie 1,7 m ilgio. Rankos sulenktos juosmens srityje, dešinės rankos dilbio kaulai guli ant kairiojo dilbio. Išlikę kairės plaštakos kaulai guli ant dešiniojo dubens, kojos ištiestos. Palaikai 30–39 m. moters. Aptiktos kelios patologijos. Kairėje akiduobėje – porėtumas (*cribra orbitalia*) bei naujo kaulo formavimasis šlaunikaulių diafizėse (antropologinę analizę atliko dr. Justina Kozakaitė).

Virš mirusiosios kaukolės kairėje pusėje rastas geležinio korodavusio dirbinio fragmentas, greičiausiai peilio geležtės dalis. Daugiau jos fragmentų ar liekanų, kurios galėtų indikuoti, kad tai buvęs sveikas dirbinys, šalia nerasta. Tikėtina, kad į kapą mirusiajai įdėta sulaužyto peilio dalis. Krūtinės srityje tarp kaulų fiksuotas juosvesnis gruntas. Ant kairės plaštakos didžiojo piršto rasti 3 sulipę vario lydinio žiedai (5 pav.): du juostiniai platesnės chronologijos (XIV a. pabaiga – XVII a.), vienas XIV a.

5 pav. Moters kape ant kairės plaštakos didžiojo piršto aptikti trys žiedai. D. Antropikaitės nuotr.
Fig. 5. The three rings discovered on the middle finger of the left hand in the female burial.

6 pav. Kapas 2 iš R. D. Antropikaitės nuotr.
Fig. 6. Burial 2, as seen from the E.

pabaigos – XV a. pynimą imituojantis žiedas su paplatinta priekine dalimi. Ant žiedų paviršiaus buvo smulkių audinio liekanų.

Kapas 2 atidengtas antroje kapų eilėje, 80–90 cm gylyje (6 pav.). Mirusysis laidotas galva į V, aukštielninkas. Skeleto kaulai gana prastai išlikę, minkšti ir trupantys, dauguma smulkesnių kaulų beveik suirę. Individo rankos nežymiai sulenktos, plaštakos gulėjo dubens srityje, kojos ištiestos. Tai suaugusio individo, galimai vyro skeletas. Dėl prastos kaulų būklės ir fragmentiškumo amžiaus nustatyti nepavyko.

Prie individo galvos iš dešinės pusės rastas geležinio įrankio įkotės fragmentas su medienos liekanomis. Galimai tai buvęs peilis su medine rankena. Kadangi šalia daugiau dirbinio liekanų nerasta, tikėtina, kad kaip ir moters kape čia mirusiajam įdėta tik sulaužyto dirbinio dalis. Mirusiojo dešinėje pusėje, ties jo galva ir kojomis buvo padėtos dvi kaukolės iš suardytų kapų. Galbūt šiems suardytiems kapams priklauso ir pavieniai kaulai, buvę aukščiau, kapo duobės užpilde.

Kapas 3 atidengtas antroje kapų eilėje, į P nuo kapo 2. Kapo duobės kontūrai gana netaisyklingi. 60 cm gylyje kapo duobės P krašte aptikta pavienių žmonių kaulų sangrūda: kaukolė, rankų ir kojų ilgieji kaulai, dubenkaulio ir kryžkaulio fragmentas, šonkauliai. Skeleto liekanos buvo 15–18 m. individo. Kaukolėje, dešiniajame viršutinio žandikaulio sinuse fiksuotos kaulinės išaugos, siejamos su viršutinių kvėpavimo takų uždegimu.

Pasiekus duobės dugną, jos V gale, apie 70 cm gylyje aptikta 2–3 metų vaiko kaukolė. Ji buvo su apatiniu žandikauliu, gulėjo stačiai, veidu į R. Kaukolės viduje aptikta šio individo kaklo slankstelių ir šonkaulių. Sprendžiant iš veidinės dalies orientacijos į R ir to, kad yra apatinis žandikaulis, panašu, kad vaiko kaukolė yra savo priminėje vietoje. Net suaugusiųjų kaulai yra gana prastai išlikę, minkšti ir trupantys, tad vaiko kaulai galėjo lengvai suirti. Galbūt laidojant vaiką perkastas šioje vietoje buvęs 15–18 m. individo kapas, kurio pavienių kaulų rasta užpilde aukščiau.

Apie 30 cm į P nuo vaiko kaukolės duobės dugne rasti keli suaugusio individo (?) kaukolės skliauto fragmentai bei XVI–XVII a. juostinis žiedas. Jie galimai yra iš anksčiau suardyto kapo.

Preparavus kapus apie 0,9–1 m gylyje pasiektas gelsvas ir balsvas smėlis, žemesnėje perkasos dalyje – molis, įžemis. Perkasos aplinkoje išmestame grunte rastas XVI–XVII a. juostinis žiedas su įrašu „IHS“ bei 3 sidabrinės (?) sulipusios monetos. Viena jų – Karolio X Gus-

tavo Rygos šilingas, likusios neidentifikuotos. Prie perkasos arimo paviršiuje aptikti du signetiniai žiedai, puošti įkartomis, bei Jono Kazimiero šilingas.

Apibendrinant tyrimus, galima teigti, kad kapai yra dabartinės saugomos teritorijos R dalyje, žemiausioje Švėtės upės link žemėjančios atšlaitės vietoje. Čia žvalgant paviršinių fiksuota didžiausia radinių koncentracija. Atidengti trys kapai, du iš jų įrengti perkasant ankstesniuosius. Senkapį reikėtų datuoti XVI–XVII a., tačiau tikėtina, kad čia galėtų būti ir ankstesnių, XV a. kapų.

Martyniškiai Cemetery

In 2018, a survey and evaluation were conducted in Martyniškiai village, Joniškis District Municipality. Fieldwalking and metal detector surveys were conducted in 4200 m^2 (Fig. 1) and yielded 51 finds dating to the 16th–20th centuries, mostly rings and 17th-century coins (Fig. 2). The finds were concentrated more in the SE part of the surveyed area. Four trenches (a total of 41 m^2) were excavated at the find concentration locations. No burials or their remains were discovered in the W and S parts of the cemetery's present-day protected territory. Burials were found in the E part of the territory, where the most finds were recorded during the survey. The burials were at a depth of 70–90 cm. The contours of seven pits were distinguished, visually forming three N–S lines of burials. Three burial pits were unearthed (Fig. 3). The individuals had been laid supine with their heads to the W. Burial 1 contained a 30–39 year-old female (Fig. 4), burial 2 a possible male (Fig. 6), and burial 3 a 2–3 year-old child. Earlier burials were disturbed by the male and child burials. Fragments of iron artefacts, possibly knife pieces, were discovered near the heads in the female and male burials. Three late 14th–17th-century rings were discovered on the female's left hand (Fig. 5). A 16th–17th-century ring, possibly from a previously disturbed burial, was found in the child burial. In the sandy horizon above the burials, 16th–17th-century finds were discovered, analogous to the material found during the survey. The cemetery should be dated to the 16th–17th centuries but it is likely that an earlier 15th-century cemetery could have existed at this location.

Linas Girlevičius

Senkapis Užupio gatvėje 28 Vilniuje

Sklype Užupio g. 28, Vilniuje, numatyta atlikti pastatų rekonstrukciją. Vienas iš rekonstrukcijos etapų – požeminės automobilių stovėjimo aikštelės įrengimas. 2018 m. atlikti detalieji tyrimai kiemo dalyje, kur, kaip nustatyta 2017 m. vykusių žvalgomųjų tyrimų metu, esama archeologinio sluoksnio ir žmonių kapų. Iki 2017 m. sklype taip pat vyko archeologiniai tyrimai (*ATL 2000 metais*, 2001, p. 269; *ATL 2003 metais*, 2004, p. 316), tačiau jie vertingos informacijos nesuteikė. 2005 (*ATL 2005 metais*, 2006, p. 481) ir 2007 m. (*ATL 2007 metais*, 2008, p. 576) atliekant archeologinius žvalgymus į P nuo tiriamojo sklypo esančiame sklype Užupio g. 26, aptikta žmonių kaulų iš suardytų kapų. Manoma, kad XX a. statant esamus pastatus suardyti kapai galėję priklausyti Šv. Baltramiejaus bažnyčios kapinėms ir gali būti datuojami nuo XVII a. vidurio. 2017 m. vykusių žvalgomųjų tyrimų, kuriems vadovavo archeologas Robertas Žukovskis, metu ištirtos dvi 5×2 m dydžio perkasos, tirtas bendras 20 m^2 plotas (*ATL 2017 metais*, 2018, p. 277–279). Aptiktas 30–50 cm (su įgilintais objektais daugiau nei